

Det teoretiska genombrottet

Från statskunskap till statsvetenskap?

Tom Bryder

INLEDNING

År 1927 kunde den engelske statsvetaren George Catlin (1927: 147), verksam vid *London School of Economics and Political Science* (LSE), fortfarande – och med viss rätt – sammanfatta den dåtida engelska statskunska- pens status som vetenskap, på följande sätt:

The great objection to a political science in the mind of the ordinary man is that the subject pompously so named has hitherto conspicuously failed to 'make good'; it has made a great display at packing for the journey, but has never yet been seen to arrive at a destination beyond that of everyday knowledge of any layman.

Trots detta, fanns det moderna teoretiska strömningar på just LSE, som på 1920-talet besöktes av bl.a. Harold Lasswell, Walter Lippmann och Herbert Simon (Simon 1985; Eulau 1970). Dessa strömningar var vetenskapliga och teoriorienterade, även sett från ett nutida perspektiv.

Syftet med den följande tillbakablickande skildringen av svensk statsvetenskaps teoriutveckling är att utröna vad man kan mena med ”modern statsvetenskap” och ”teoretiska genombrott,” å ena sidan, och på vilka sätt – om något – förståelsen av vad som hände med statskunskap som vetenskaplig disciplin från omkring 1960-talet och framåt, har satt spår i nyare politologi i Sverige. Jag gör emellertid inte anspråk på att utförligt skildra allt, som påverkade den nydaning, som ägde rum; det skulle gjort detta bidrag allt för omfattande.

BAKGRUND

I Sverige talade man, när disciplinen etablerades, liksom i Frankrike och Danmark, ursprungligen om ”statsvetenskaperna” i pluralis och vid Lunds universitet var Pontus Fahlbeck en pådrivande kraft för att generellt främja inte bara statskunska- pens vetenskaplighet, men också framväxten av sociologi och statistik. Internationellt blev han känd som förespråkaren

för den rasorienterade sociologin, bl.a. genom den rysk-amerikanske sociologens Pitirim Sorokins översiktsverk *Contemporary Sociological Theories* (1928). Men då ska man komma ihåg, att detta var innan nazismen gjorde förklaringar av politik, i termer av raser och etnicitet, tabu.

Vad är det då, som är vetenskapligt i uttrycket ”statsvetenskap”? Som bl.a. Torbjörn Vallinder (1978: 124) har påpekat, finns det olika kriterier för att skilja mellan olika vetenskaper, t.ex. metoder, sakområden eller objekt, och inriktning, dvs. aspekter på det studerade. Det finns ingen speciell statsvetenskaplig metod med stort M, och då politik är det möjligas konst är det empiriskt svårt att fastställa objektet för studierna på ett entydigt sätt. Styrelseformer kan ju vara ett fokus, auktoritativa beslutsprocesser, exempelvis angående fördelningen av värden i ett samhälle, ett annat.

På 1960-talet kom man i allt högre utsträckning att analysera politiskt beteende, exempelvis politikernas och partiernas kampanjbeteende vid val, väljarbeteende och partiernas propagandabeteende. Även beteende i lagstiftande församlingar och administrativt beteende blev en del av det, som vi vanligtvis kallar statsvetenskap eller politologi.

Efter att den allmänna rösträtten i början på 1900-talet införts, skärskådade man de organisationer, speciellt politiska partier, som deltog i konkurrensen om väljarnas röster och de politiska ledarnas lyhördhet gentemot väljarna, deras responsivitet.

FOKUS PÅ KONSTITUTIONEN OCH GRUNDLAGARNA

Fram till 1920-talet var det fortfarande vanligt inom statskunskapen att tänka på, tala om och att skriva kring problem i politiska styrelseformer utifrån enbart konstitutionella dokument, vilka avsetts reglera makt, inflytande och auktoritetsförhållanden i de flesta stater och andra slags politiska system av högre eller lägre dignitet.

I England hade Walther Bagehots inflytelserika bok om den oskrivna engelska konstitutionen avslöjat myterna om de reella styrelseförhållandena i England. I Lund skrev Fredrik Lagerroth år 1925 en avhandling, som kritiserade den juridiskt orienterade och ”bokstavstroende” statskunskapen. Han kallade avhandlingen *Psykologisk Verklighet och Juridisk Fiktions vid Tolkningen av de Svenska Grundlagarna* (1925). Den blev hans främsta merit när han utnämndes till professor i statsvetenskap vid Lunds universitet.

Med viss rätt kan man säga, att politiska eliter på den tiden, och länge framöver, var de som skapade den politiska dagordningen, och därmed definierade vad det politiska livet skulle handla om. Det politiska systemet uppfattades främst som ett system av regler och institutioner, som statsvetare liksom andra medborgare skulle lyda, förklara och sprida kunskap om, men endast undantagsvis kritisera, som demokratiskt myndiga medborgare. Tyngdpunkten i demokratin låg på politikernas skyldighet att instruera folket, inte på folkets rätt att instruera politikerna, trots att ett demokratiskt statsskick hade införts.

Vid sidan av denna empirisk-praktiska och pedagogiskt normativa verksamhet existerade också ett slags parallell exeges i politisk idé- och doktrinhistoria, vanligtvis felbenämnt "politisk teori." Det handlade om sammanfattande beskrivningar av de politiska filosofernas föreställningar. Huvudböcker var Henry Schmandts (1965) och George Sabines (1956) översiktsverk om politisk filosofi. På 1970-talet fortsattes denna tradition i Sverige av bl.a. Sven-Eric Liedman (se t.ex. Liedman 2005), namnkunnig lärdomshistoriker i Lund och sedan i Göteborg. Sambandet mellan detta slags "politiska teori" och statsvetenskapens empirisk-praktiska verksamhet var dock snarast av dekorativ natur.

Ofta innehade statsvetarprofessorer också poster inom det samtida politiska och administrativa livet och kunde därför betraktas som en del av det objekt – politiken och den offentliga förvaltningen – som de själva studerade. Gunnar Heckscher i Stockholm, professor i offentlig förvaltning och en tid ordförande i Högerpartiet, var kanske mest namnkunnig internationellt sett, men även Nils Stjernquist i Lund, som under många år var verksam i grundlagsberedningen och kyrka-statutredningen, spelade en aktiv roll i samhällslivet.

Den praktisk-empiriska verksamheten vid universiteten tog sig vid denna tid uttryck i ett bestämt slags "hyperfaktualism", där det teoretiska elementet för det mesta var implicit. I den mån man t.ex. sysslade med beslutsteori, handlade detta enbart om val mellan olika, predefinerade alternativ (partier, ideologier, kandidater), och inte om hur alternativen, som man skulle välja mellan, fått just status av valalternativ. För det mesta blev därför statskunskapen snarast ett speciellt slags beskrivande samtidshistoria, där faktiskt korrekta enskildheter (idiografi), snarare än lagbundenheter (nomotetiska utsagor), var det man sökte efter. Statsvetenskapen var statskunskap snarare än politologi, ett slags samtidskommenterande historia.

Slutsatser, vilka man kommit fram till genom förutsättningslös empirisk datainsamling, analys, hypotesprövning och generalisering, hörde inte till det vanliga. Bristen på vilja, och kanske också förmåga, till att företa systematiska empiriska studier av det politiska livet, utöver det anekdotiskt selektiva citerandet av filosofiska och andra politiska auktoriteter, dominerade därför inom statskunskapen. Deskription, snarare än förklaring och prediktion, var centralt för den empiriska verksamheten. Bevisningen av arguments giltighet försiggick med hjälp av väl valda illustrationer – det som på vetenskapsjargong kallas ”face validity” – och hållbarheten i eventuella motargument avvisades ibland i rent polemiska ordalag. Det fanns undantag, som exempelvis Herbert Tingstens bok från 1930-talet om politiskt beteende, men det var inte en dominant trend.

I den mån statskunskapen kunde sägas ha vetenskaplig relevans var det snarast som idégivare. De källkritiska metoder, som användes, och det fokus på historiska enskildheter som man hade, tillät sällan några generaliseringsförsök. Case-studier med $N=1$ adderade inte upp till en högre enhet.

DET MODERNA GENOMBROTET

Vetenskap eller kunskap?

Vi har nu kommit in på den något känsliga frågan om vad som egentligen är ”vetenskap” och ”modernt” i uttrycket ”modern statsvetenskap”. Begreppet ”vetenskap” är pretentiöst i sig och ”statskundskap” är fortfarande beteckningen för den politologi, som man bedriver t.ex. i Danmark, där ”statsvidenskab” närmast är det samma som nationalekonomi i Sverige.

I Sverige har man emellertid valt att på senare år åter igen använda begreppet ”statsvetenskap”, även om man kan ifrågasätta, om ämnet huvudsakligen handlar om ”staten”, eller om det över huvud taget rör sig om ”vetenskap.” Beteckningen ”politologi”, som långsamt börjar vinna inpass vid svenska universitet, hade kanske varit en bättre beteckning, men traditionens språkbruk vilar tungt inom ämnet. Inte desto mindre är det fruktbart att se närmare på de teoretiska aspekter man utgår från inom statsvetenskapen. De kan användas för att ”lyfta” studiet upp på en abstraktionsnivå, där man möjligen kan dra mer generella slutsatser.

I ljuset av detta kan de kanske viktigaste teoretiska aspekterna, som kännetecknar modern statsvetenskap, sägas vara a) makt-inflytande och

auktoritet, b) politiska beslutsprocesser på olika samhällsnivåer och c) det politiska systemets utformning och funktion. Utgår man från detta, kan statsvetenskapen inte beskyllas för att ha ”kastat ut barnet med badvattnet.” Inte heller blir det möjligt att tala om dramatiska ”trendbrott” eller vetenskapliga ”revolutioner” eller en hård traditionsbundenhet.

Modernitet

Enligt sociologen Daniel Bell (1996, orig. 1976) har begreppet ”modernitet” sin förankring i förekomsten av avstånd: socialt, psykologiskt, och geografiskt avstånd mellan ledande aktörer och deras ”publiker” och anhängare. På samma sätt har Ronald Inglehart (1990), med överväldigande komparativa surveydata, påpekat att det ”postmaterialistiska” samhället kännetecknas av att eliternas styre har fått ge vika för styrelseformer, där väljarna spelar en allt större roll i politikens utformning. Det är ett av kännetecknen hos hans ”tysta revolution” som medförts av högre kunskapsnivåer om politik, och en frånvaro av fruktan för materiell och fysisk nöd. ”Definitions makten”, som handlar om att sätta politiska frågor på dagordningen, skulle därmed ha förskjutits till såväl politiska intresseorganisationer som enskilda opinionsbildare på ett sätt, som gör det legitimt att studera informella makt- och inflytanderelationer.

Avståndet mellan de aktiva politiska aktörerna och deras publiker och åskådare blev allt mindre vid demokratins genombrott (Vallinder 1962). Med polariseringen av politiken under åren mellan de två världskrigen, och med framväxten av extrema politiska grupperingar, började man ana konturerna av den ”permanenta politiska kampanjen,” på gott och ont. Därmed blev också mediernas, först pressens och sedan radions och TV-mediets roll i politiken, allt mer betydelsefull.

Opinionsbildning och politik

Opinionsbildningen blev alltså, med åren, en allt viktigare del av det politiska livet, där väljarna utsattes för ”priming” och ”framing.” Inom statsvetenskapen insåg man det redan på 1940- och 1950-talet, och studiet av politiska medier blev en integrerad del av forskningen om allmänna val, men det var inte bara statsvetare som var aktiva här, utan även mediesociologer och historiker.

”Priming” är ett begrepp som handlar om att göra folk mottagliga för mer konkreta sakargument, ett slags ”förövertalning” som skapar mottaglighet för konkreta förslag som ”inramas” på ett sätt som ger en stark

övertalningseffekt i förhållande till den konkreta situation, som politiken utspelar sig i. Priming syftar bl.a. på att skapa ”banerförare i bekymrings-industrin,” som exempelvis när en oförklarlig söldöd gav vind i seglen för Miljöpartiet, men med priming menar man också användningen av upplysningar från opinionsundersökningar och fokusgrupper (”att lyssna på vattenrören”) för att planera den konkreta utformningen av valkampanjer. Dessa syftar till att maximera stödet för de egna politiska idéerna på väljararenan, den interna partiarenan och i de valda församlingar, där man bildar koalitioner och fattar beslut om auktoritativ värdefördelning för det samhälle man verkar i.

Denna utveckling gjorde också, att den metodiska aspekten inom studiet av politik kom i förgrunden. Som följd av detta ser man en framväxt av tvärvetenskaplighet i politikstudiets utkanter, då statsvetenskapen inte hade eller har några egna metoder eller analystekniker. Men för de flesta samhällsvetare i dag består nog skillnaden mellan nutida och gångna tiders arbeten i, att modern samhällsvetenskap, som alltså också innefattar modern statsvetenskap, betonar empiriska förklaringar och begreppsmedvetenhet på bekostnad av implicita, normativa föreskrifter. Man har i analyserna velat försöka att skilja mellan beskrivning och förklaring, för att kunna göra hållbara förutsägelser, som kan bilda underlag för översikt och kontroll, ungefär som i Max Webers ”rationella” idealtyp av ledarskap.

Detta gör, att den praktiska statskunskapen, med viss rätt, kan kallas ”policy science” och den anger klagörande samband, snarare än entydiga rekommendationer. På sätt och vis är policy science därför ett försök att ”vetenskapliggöra” de råd, som statsvetare kan ge åt politikerna.

Positivismen

August Comtes positivism var ett försök att sätta vetenskapen på piedestal i samhället, och sedan andra världskriget har dess vetenskapssyn vunnit legitimt inpass i samhällsvetenskaperna, eftersom politikerna, i kampen om rösterna, formulerat samhällets målsättning som: ”Hellre än någon som säger sig tro behöver vi någon som vet.”

Ideologierna dödförklarades redan på 1950-talet, först i Frankrike av Raymond Aron (1954), i en bok som han påpassligt kallade ”De intellektuellas Opium”, sedan i USA av förut nämnde Daniel Bell (1960), som efter ett symposium i Italien publicerade sin bok ”The End of Ideology.”

Statsvetare och andra samhällsvetare kom därmed, på ett medvetet sätt, att integreras i det, som man på LSE i London på 1920-talet kallade ”piecemeal social engineering.” Statsvetarna kunde nu hävda att de var ”samhällsnyttiga” och framhäva att nyckeln till förståelsen av det gemensamma samhällsbygget närmast var av metodisk karaktär och inte längre gällde grandiosa samhällsförändringar och utopier. De konservativa, liberala och socialistiska utopierna fick ge vika för ett mer pragmatiskt förhållningssätt, och konservativa och marxistiska dystopier förpassades till marginella politiska grupper, som hölls utanför politiskt inflytande.

Den beskrivande och förklarande, ”positivistiska” statsvetenskapen överskred även gränsen mellan vetenskap och konst, eftersom en bättre dokumenterad klarhet i förfäktade uppfattningar nu baserades på användandet av jämförande metoder, snarare än mer eller mindre subjektiva tolkningar, som stämde överens med ideologiska doktriner och andra författade meningar.

Tanken bakom detta fokus på komparativa metoder vid studiet av politik är, att man därigenom kan uppnå resultatsäkert vetande och att man därför kan skapa kontroll över den politiska och administrativa verkligheten, vilket – åtminstone i teorin – borde kunna stärka handhavandet av rättsstatens grundprinciper.

På samma sätt som man i England på LSE ville verka för ”social ingenjörskonst,” har positivismen i svensk statsvetenskap medfört, att ämnet blivit ”nyttigt” – eller har den det? Och är det en följd av det moderna genombrottet i teoribildningen, eller var det en följd av den samhällsutveckling, som teoribildningen ägde rum inom, och som krävde ett demokratiskt ingripande? Som med så många andra frågor inom statsvetenskapen, kan man inte ge ett entydigt svar på detta.

Den politologiska modernitetens kännetecken

Den moderna statsvetenskapens kännetecken kan schematiskt sammanfattas i åtta punkter (Easton 1967: 16; Wahlke 1979; Kirkpatrick 1962: 12):

1. Sökande efter regelmässigheter i studerade fenomen, objekt och händelser.
2. En medveten och systematisk strävan efter att pröva generaliserande utsagor, baserade på observerade regelmässigheter (kontingenser och kausalitet).

3. Forskningsteknisk medvetenhet och självmedvetenhet för att eliminera eventuella bias i observation, dataregistrering och analysmetod.
4. Strävan efter precision i formuleringen av hypoteser, främst genom försök till kvantifiering av observationer där det är möjligt.
5. Försök att åtskilja personliga etiska värderingar från empiriska förklaringar, dock inte nödvändigtvis något hävdande av "värdefrihet" i problemval, analys eller konklusioner.
6. Systematisering och kumulering av vetenskapligt belagda resultat. Empirisk statsvetenskap måste stå på en fast teoretisk grund. En teorilös statsvetenskap kan visa sig vara trivial och teoretisk statsvetenskap utan någon principiell möjlighet att prövas, antingen genom logisk härledning eller genom empirisk observation är, vetenskapligt sett meningslös.
7. Grundforskning, empirisk forskning och tillämpad forskning beskriver ett kontinuum i den vetenskapliga arbetsfördelningen och utvecklingsprocessen. Beskrivningar, förståelse och förklaringar av politiskt och administrativt beteende, institutionella strukturer och beslutsprocesser bör föregå försök att ingripa i samhällets påträngande praktiska problem (policy science och annan utredningsverksamhet).
8. Interdisciplinär integration mellan olika vetenskapsgrenar är önskvärd. Genom att inta en medveten hållning gentemot andra specialdiscipliner kan statsvetenskapen återföras till tidigare akademiska traditioner och ges en väl avgränsad plats inom samhällsvetenskapernas allmänna ram, vilket är viktigt för att garantera expansion och säkra inflytande, så att ämnets företrädare inte bara blir till "nyttiga idioter."

Till detta bör man kanske också tillägga, att modern statsvetenskap i mycket stor utsträckning blev *behavioralistisk*. Man har framför allt koncentrerat sig på politiska beslutsprocesser, både hos demokratiska elektorat och hos eliter. Institutioner och strukturer är viktiga, men inte alls så avgörande, som äldre statskunskap hade hävdad. De politiska aktörerna (både kollektiva och enskilda) har kommit att stå i förgrunden

för analysen, men det betyder inte att ”strukturerna” betraktas som oväsentliga. Lennart Lundquist, som spelade en stor roll för moderniseringen av *Statsvetenskaplig Tidskrift*, skrev en ofta använd artikel om aktörstrukturproblemet, som hade gemensamma drag med Steven Lukes artikel i en artikelsamling, som kom ut ungefär samtidigt. På senare år har de strukturella aspekterna igen betonats, eftersom politiska aktörer (enskilda och kollektiva) ju måste verka i en kontext, som ger politiskt innehåll åt verksamheten. Å andra sidan är det inte längre någon som hävdar, att den moderna statsvetenskapens studieobjekt först och främst är ett system, som inte är befolkat med människor, eller processer som förlöper utan medvetna och ibland rationella beslut.

Människans roll, som man ser det i modern statsvetenskap, (det som Lasswell kallade den *hominocentriska principen*) kan man studera med hjälp av t.ex. socialpsykologi, sociologi och antropologi. Tvärvetenskapen sträckte sig till och med så långt, att svenska forskare som Bo Bjurulf använde matematiska modeller för att förklara röstningsbeteenden i Riksdagen i samarbete med bl.a. Richard Niemi från University of Rochester i USA, som i sin tur lärt sig konsten av William Riker, den moderna koalitionsteorins anfader. Så i det disciplinära perspektivet kan man spåra både centripetala och centrifugala krafter i förhållande till andra discipliner.

Inom den statsvetenskapliga förvaltningsforskningen blev Lennart Lundquist en förgrundsgestalt efter publiceringen av doktorsavhandlingen *Menas and Goals of Political Decentralization*. Den bar prägel av inflytanden från James Fesslers decentraliseringsstudier i USA och omnämndes i positiva ordalag i *American Political Science Review* av recensenten Karl W. Deutsch.

Efter att ha innehaft två professurer i offentlig förvaltning i Danmark, återvände Lundquist i början av 1990-talet till statsvetenskapliga institutionen i Lund, där han i allt högre utsträckning ägnade sig åt studier av förvaltningsetik. Ett av de bestående resultat, som Lundquist åstadkom, var att sprida kunskap om hur man kan analysera politiska debatter och argument med hjälp av innehållsanalytiska modeller. Det var ett intresse som vuxit fram under arbetet med doktorsavhandlingen. Han fungerade också, i slutet av sin professionella karriär i Sverige, som konsult i etiska frågor åt många centrala myndigheter, och bistod det nybildade Växjö universitet med råd och undervisningsinslag, då planeringen av forskarutbildningen började ta form där.

När kom då det teoretiska genombrottet i svensk statsvetenskap, om man nu kan tala om ett sådant? Det finns mycket som talar för, att det skedde samtidigt med "the behavioral revolution" i USA, som bl.a. Robert Dahl skrivit en uppsats (1961) om, men detta har dock ifrågasatts av den, som i olika sammanhang förknippats med just behavioralismen, dvs. Heinz Eulau (1967, 1970). Det fanns ju inget som talade för, att ett politiskt institutionellt fokus skulle utesluta ett fokus på politiskt beteende.

Aktörsparadigmet

Därför är perioden 1964–1968 bra startpunkt för analyser av modern svensk statsvetenskap som vetenskap, eftersom man efter denna period kan märka en tydligare avgränsning mot samtidshistoria, och det är här som man tydligast ser det behavioralistiska genombrottet i teoretiskt hänseende.

Det kom främst genom Gunnars Sjöbloms avhandling om partistrategier (1968), som kom att prägla statskunskapens teoretiska fokus och valet av abstraktionsnivå i forskningsinriktning i många år. Det geniala i Sjöbloms avhandling var, att han i inledningskapitlet utförligt diskuterade kriterier för god teoribildning, i viss mån inspirerad av John Stuart Mills resonemang inom den politiska ekonomin på 1860-talet.

Idéanalytiska studier

Vid statsvetenskapliga institutionen i Uppsala kom, ungefär vid denna tidpunkt, också en del böcker om politiska debatter, som var analytiska snarare än beskrivande och kronologiska. De bar en märkbar prägel av Herbert Tingstens idéanalyser av socialdemokratin. Leif Lewins studie av planhushållningsdebatten (1967) kom långt före Charles Lindbloms viktiga bok, *Politics and Markets* (1977), att få betydelse på de politiska ståndpunkterna i debatten om blandekonomin i Sverige, som sedan kritiserades av neoklassicistiska nationalekonomer som Assar Lindbeck. Sverker Gustavsson (1971) lade, utifrån Max Webers sociologiska analys om forskning och politik som professionsområden, grunden till hur man kan studera forskningspolitik med en välformulerad och analytisk klar studie av debatten om forskningen och samhället, som den bl.a. gestaltade sig i England på 1930-talet. Evert Vedung, som också mer generellt var intresserad av att använda politisk idéanalys, skrev om den

svensk-norska unionsdebatten år 1905 (1971), och kartlade därmed också de metodiska aspekterna för ett nytt slags ”relationell” idéanalys, som i Lund debatterats efter att Hans F. Petersson skrivit om olika ”tankeskolor” (1964) i debatten om en ny världsordning under och efter första världskriget. Torbjörn Vallinder, mångårig redaktör på *Statsvetenskaplig Tidsskrift*, bidrog till den teoretiska och empiriska debatten med en detaljerad studie av det demokratiska genombrottet (1962) där argumentationen kategoriserades utifrån logiska och politiska dynamiker i det politiska livet i tiden före demokratins införande.

Väljarundersökningar

I Göteborg började det komma systematik i väljarundersökningarna genom bl.a. Bo Särilviks försorg. Särilvik hade varit i England och lärt sig hur man, i samband med de allmänna valen sedan 1952, hade analyserat valkampanjer. Denna typ av studier ingick i en tradition som grundlades och vidarefördes av David Butler vid Nuffield College. I detta arbete, som fick sitt centrum i Göteborg, fick Särilvik så småningom hjälp av Sören Holmberg, som med tiden blev ”Mr. Election” med hela svenska folket, då han fick rollen att kommentera valresultaten på TV:s valaftnar. I Göteborg blev ”behavioralismen” liktydig med bruket av kvantitativa metoder, speciellt sociologiska sådana, på ett empiriskt material som egentligen handlade om politiska attityders roll vid allmänna val. Av olika skäl ville svenska statsvetare dock inte vid denna tidpunkt kännas vid att begreppet attityd hade sitt ursprung i socialpsykologisk forskning.

Dessutom blev en del av den kvantitativa statsvetenskapen införlivad i studiet av kommunalpolitik och kommunal förvaltning, där Leif Johanssons initiativrikedom och företagsamhet kom att uppskattas, inte minst av de nya kommuner som bildades efter de kommunala indelningsreformerna. De hade praktisk användning av hans analyser av kommunala förhållanden i strävandena efter att fördjupa välfärdssamhället.

Pressen, medierna, kommunerna och grundlagen

Jörgen Westerståhl fortsatte sina objektivitetsstudier av pressen i Göteborg, vilka var föranledda av anklagelser om, att medierna blivit ”vänstervridna.” Onda tungor bland ironiska ledarskribenter började så småningom att kalla honom ”Över-Objektivarien”, men han hade också en viktig roll vid etablerandet av väljarundersökningarna och det kommunpolitiska forskningsprojekt, som – på ett praktiskt plan – förde till

kommunsammanläggningar och ett ökat kommunalt serviceutbud i takt med välfärssamhällets konsolidering.

Pressutredningen, där bl.a. Jan Ringdahl från Lund och Stig Hadenius, docent från Göteborgs universitet, sedermera svensk pressattaché i Washington D.C. och den förste professorn i journalistik vid Stockholms universitet, spelade en viktig roll vid utvecklingen av en statlig mediepolitik, då ett statligt presstöd direkt kunde gripa in i demokratins sätt att fungera. Göteborgarna Lennart Weibull och Kenneth Asp, med stöd från mediesociologen Karl-Erik Rosengren från Lund, var också pådrivande krafter i den nya mediecentrering, som senare blev allt mer märkbar inom statsvetenskaplig forskning i Sverige.

I Lund gick det emellertid, generellt sett, lite långsammare med ett ”positivistiskt” genombrott, kanske pga. av den strid om Lundaprofessuren mellan Westerståhl och Stjernquist, som Stjernquist vann med Bondeförbundets hjälp, då ärendet kom upp i regeringen. Därmed förblev också en mer traditionell, juridiskt orienterad och filosofisk statsvetenskap inflytelserik. I Lund märkte man betydelsen av detta genom de genomgångar av Marsilius av Paduas och Thomas av Aquinos tankar om kyrka och stat, och diverse konstitutionstekniska delelement, som Stjernquist bestod presumtiva statsvetare med.

Det fanns emellertid även i Lund hela tiden en fascination för den moderna statsvetenskapen, exemplifierad av Pär-Erik Backs och Hans Wieslanders intresse för intressegruppsteorier. Göran Hydén gav sig i kast med en studie av Tanzania och utvecklingsproblematiken, som vunnit fotfäste i USA genom studier utförda av Gabriel Almond och David Apter. Hydéns studie av den nya statsbildningen i Tanzania var primärt ett genombrott för politologiskt fältarbete och insamlande av primärdata, men han studerade också senare intressegrupper i Kenya på ett empiriskt fruktbart sätt, som man inte tidigare använt sig av inom svensk statsvetenskaplig forskning.

Internationell politik eller internationella relationer

Under dessa år pågick det en tidvis hätsk debatt om huruvida studiet av internationell politik, tillsammans med internationell ekonomi och förvaltning, skulle bilda ett särskilt ämne, ”internationella relationer.” Så blev det inte, för professor Hans F. Petersson, portalfiguren i studiet av internationell politik i Lund, var väl bevandrad i Thucydides bok om de peloponessiska krigen, där det påpekas och understryks, att inrikespolitik

och utrikespolitik har gemensamma gränssytor och att det vore olyckligt att bortse från detta, och därmed fragmentisera statsvetenskapen. Tanken på att utveckla internationell politik som en särskild deldisciplin inom statsvetenskapen stärktes däremot av att man i Lund börjat intressera sig för förhandlingar och medling i internationella konflikter, efter att Lars-Göran Stenelo försvarat sin avhandling om medlingsförsök vid konferenser om begränsad spridning av atomvapen, där Sverige, under ledning av Alva Myrdal och senare Majbritt Theorin, spelade en viktig roll. Tillsammans med Petersson introducerade också Stenelo den amerikanske statsvetaren Alexander George för en svensk publik, som fick lära sig mer om hur politiskt beteende kunde studeras, exempelvis med hjälp av ”operationella koder,” ett instrument som utvecklats på RAND Corporation av ryskamerikanen Nathan Leites.

Christer Jönsson, som sedermera fick en professur i statsvetenskap i Lund, forskade inte bara i förhållandet mellan supermakterna, som varit ämnet för hans avhandling, utan även i beslutsprocesser på luftfartens område. Han var dessutom en föregångsman inom bruket av spelteori vid förhandlingar, som fortfarande har ett stort intresse bland yngre statsvetare. Som flitigt anlidade handledare satte Stenelo och Jönsson en modern prägel på de avhandlingar om internationell politik och utrikespolitik, som skrevs i Lund. Genom nyrekryteringen av Ole Elgström och Magnus Jerneck vid statsvetenskapliga institutionen i Lund fick ämnet internationell politik ett vitalt tillskott, både på det empiriska och teoretiska området. Det fokus på internationell politik, som växte fram i Lund, kompletterades och byggdes tidigt ut med de kvalitativa studier av politiska doktriner, som bl.a. Kjell Goldmann och Katharina Brodin genomförde vid Stockholms universitet.

Goldmanns studier av det internationella systemet och kopplingen mellan nationell och internationell politik, och hans studier av transformeringen av det bipolära säkerhetspolitiska systemet till ett unipolärt system, bidrog till att han kom att spela en viktig roll i Utrikespolitiska Institutets forskning och var också en viktig merit då han utsågs till ledamot av Kungliga Vetenskapsakademien.

KONKLUSION

Franz Lehner (1974), en schweizisk politolog som utbildats vid universitetet i Mannheim i både socialpsykologi och politologi, påpekade en gång

att det egentligen aldrig funnits en "postbehavioralistisk revolution" inom statsvetenskapen, som David Easton hade gjort gällande år 1969. Easton hade ursprungligen själv beskrivit sina verk om det politiska systemet som en del av den behavioralistiska skolan i modern statskunskap (Easton 1967), men om man med "vetenskaplig revolution" förstår det som fysikern Thomas Kuhn (1963) skrivit om i boken med samma namn – ett verk som blev mycket mer använd i samhällsvetenskaperna än inom naturvetenskapen – är det knappast rimligt att tala om en större omvälvning och Kuhn förhöll sig själv skeptisk till att samhälls- och beteendevetenskaperna över huvud taget skulle kunna kallas "paradigmatiska vetenskaper", som var just det hans teori var avsedd för.

Det återstår nu att kortfattat diskutera ytterligare tre punkter i den tidigare uppräknade listan över kännetecken hos den moderna statskunskapens vetenskapliga perspektiv, nämligen frågan om vetandets systematik och kumulering, problemet om relationen mellan grundforskning, empirisk forskning och tillämpad forskning, samt frågan om interdisciplinär integration.

"General systems theory" var beteckningen på en inriktning i vetenskapsteorin, som bl.a. låg till grund för den popularitet, som Eastons systemteori fick på 1970-talet och en tid fram över. Om man bortser från teorins mer metafysiska aspekter, som betonar att alla vetenskaper, och även statsvetenskapen, ingår i en integrerad helhet, hade systemteorin en strukturerande funktion, där olika forskningsområden fick sina platser i förhållande till ett postulat om auktoritativ värdefördelning för hela samhällen, något som f.ö. Harold Lasswell skrivit om redan på 1930-talet i den ofta citerade boktiteln, *Politics: Who gets What, When, How?* (1936), som beskrev politologins uppgifter enligt den behavioralistiska skolan.

Till detta kom Eastons postulat om "system maintenance", som han lånat av funktionalisterna, vilka förbisett Aristoteles, som på första sidan av sin berömda bok *Om Politiken* skrev, att människor inte bor i samhällen för att överleva, utan för att leva det goda livet. Olikheter i vad vi bör förstå med "det goda livet" är början till politiken. Detta var det kännetecknande för den pluralism, som vetenskapsteoretiskt blev en del av den moderna statsvetenskapen.

Trots sina föresatser har statskunskapen ännu inte lyckats utveckla sig till en kumulativ "paradigmatisk" vetenskapsgren (Sjöblom 1977) utom i specialiserade delområden, som väljarstudier och förhandlingsstudier, och kanske inte heller fullt ut där. Man kan ifrågasätta, om ett realiserande av en sådan föresats överhuvudtaget är möjlig.

Darwin lär ha sagt vid något tillfälle, att i den mån han sett något, som andra inte sett, var det pga. att han stod på axlarna av jättar. Man kan naturligtvis även omvänt hävda, att om allt för många jättar står på forskarens axlar är det knappast sannolikt, att hon eller han skall kunna höja blicken tillräckligt för att se något nytt.

Ett av de många kännetecken hos modern statsvetenskap, som vi kan se idag, är insikter om relationer mellan grundforskning, tillämpad empirisk forskning och frågan om samarbete mellan olika discipliner. Det har krävt en större metodmedvetenhet än den man finner i äldre statskunskap, och användandet av modern datalogi har också varit påskyndande för statskunskapens ”vetenskapliggörande” av frågor, som lekmän med demokratisk rätt, ofta anser de kan lika bra som vilken statsvetare som helst.

Statskunskapen existerar tyvärr i en värld av knappa resurser. Här har den krassa verkligheten satt sina tydliga spår genom minskade anslag till grundforskning (finansierad av ”hard money”) och en bantning av de fria forskningsmedlen över huvud taget, på bekostnad av en expansion av tillämpad forskning (finansierad av ”soft money”), kanske mer riktigt benämnt ”utredningsverksamhet,” som sägs vara samhällsnyttig.

Visserligen bedrivs fortfarande en betydande grundforskning vid de statsvetenskapliga institutionerna i Sverige, men kanske mest av forskarstudier. Men många av dessa kan, på grund av besparingar, inte kan få tillgång till finansiering av projekt, som inte är ”samhällsnyttiga.” De anslagsbeviljande myndigheterna förskriver sig, i allt större utsträckning, till mottot ”Från forskning till faktura”, och den forskning som inte direkt kan åsättas en prislapp, tenderar följaktligen att bli allt mer försummad.

Blev vi klokare av nyorienteringen? Det är svårt att säga, men vi får väl hoppas. I efterkrigstidens svenska statsvetenskap, och i det övriga Europa, började statsvetenskapen allt mer att modellera sin inriktning på det man forskade om i USA. Det hade fördelen att man i allt större utsträckning också blev mer ”vetenskaplig” med tydliga kvarlåtenskaper av pragmatisk filosofi, vetenskaplig värderrelativism och en ny betoning av empirisk forskningsmetodologi.

Detta har fört oss till slutet av denna genomgång av den moderna statsvetenskapens teoretiska genombrott, ett genombrott som inte kom hastigt och som kanske mest betingades av det omkringliggande samhällets behov av nytt vetande. Har då modern statsvetenskap blivit mer medveten och självmedveten om dess förutsättningar och problem som statsvetenskap, snarare än som statskunskap?

Övertygelser är definatoriskt satta över all bevisning. Vetandet, däremot, måste ständigt vara berett på att låta sig prövas empiriskt och logiskt, ”att söka efter bevisning”, eftersom vetandet endast ger en mer eller mindre säker indikation på vad som *kan* vara vetenskapligt sant. Därför har en kritisk rationalism, med idélån från Karl Poppers vetenskapsteori, fått en framträdande roll inom statsvetenskapen, på samma sätt som inom andra vetenskaper.

Kanske börjar vi få en aning om *målen* snarare än *målet* för den statsvetenskapliga forskningens resa, och detta kan kanske vara en tröst för de politologer, som i empirismens datadjungler och i nyhetsförmedlingarnas överutbud av information, ibland känt missmod och lust till resignation.

Referenser

- ARON, RAYMOND, 1954. *L'Opium des Intellectuells*. Paris: Calman-Lévy.
- BELL, DANIEL, 1960. *The End of Ideology. On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifities*. New York: Free Press.
- BELL, DANIEL, 1996 (orig. 1976). *The Cultural Contradictions of Capitalism*. Twentieth Anniversary Edition. New York: Basic Books.
- BRYDER, TOM, 1980. "A Brief Guide to the History, Locus and Focus of Swedish Political Science", *P.S. Newsletter of the American Political Science Association* 12, s 89–91.
- CATLIN, GEORGE, 1927. *The Science and Methods of Politics*. New York: Knopf.
- DAHL, ROBERT A., 1961. "The Behavioral Approach in Political Science. Epitaph for a Monument to a Successful Protest", *American Political Science Review* 55 (4), s 763–772.
- EASTON, DAVID, 1967. "The Current Meaning of Behavioralism", i Charlesworth, J. C. (red), *Contemporary Political Analysis*. New York: The Free Press.
- EULAU, HEINZ, 1967. "Segments of Political Science Most Susceptible to Behavioristic Treatment", i Charlesworth, J. C. (red), *Contemporary Political Analysis*. New York: The Free Press.
- EULAU, HEINZ, 1970. "Political Science", i Hoselitz, B. F. (red), *A Reader's Guide to the Social Sciences*. New York: The Free Press.
- GUSTAVSSON, SVERKER, 1971. *Debatten om forskningen och samhället: en studie i några teoretiska inlägg under 1900-talet*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

- INGLEHART, RONALD, 1990. *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton: Princeton University Press.
- KIRKPATRICK, E. M., 1962. "The Impact of the Behavioral Approach on Traditional Political Science", i Ranney, A. (red), *Essays on the Behavioral Study of Politics*. Urbana: University of Illinois Press.
- KUHN, TOMAS, 1963. *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
- LAGERROTH, FREDRIK, 1925. *Psykologisk Verklighet och Juridisk Fiktio vid Tillämpningen av Sveriges Grundlagar*. Lund: Gleerup.
- LASSWELL, HAROLD D., 1936. *Politics: Who Gets What, When, How?* New York: McGraw-Hill.
- LEHNER, F., 1974. "Nostalgie einer Disziplin oder die Revolution, die nie stattgefunden hat", *Politische Vierteljahresschrift* 15, s 245–256.
- LEWIN, LEIF, 1967. *Planhushållningsdebatten*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- LIEDMAN, SVEN-ERIC, 2005. *Från Platon till kriget mot terrorismen*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- LINDBLOM, CHARLES E., 1977. *Politics and Markets*. New York: Basic Books.
- LUNDQUIST, LENNART, 1972. *Means and Goals of Political Decentralization*. Lund: Studentlitteratur.
- MILL, JOHN STUART, 1963 (orig. 1867). "Auguste Comte and Positivism", i Mill, John Stuart, *The Collected Works of John Stuart Mill*. London & Toronto: Toronto University Press.
- PETERSSON, HANS F., 1964. *Power and International Order*. Lund: Gleerup.
- SABINE, GEORGE H., 1956. *A History of Political Theory*. New York: Harrop.
- SCHMANDT, HENRY J., 1965. *De politiska idéernas historia*. Stockholm: Aldus.
- SIMON, HERBERT. A., 1985. "Human Nature in Politics: The Dialogue of Psychology with Political Science", *American Political Science Review* 79 (2), s 293–304.
- SJÖBLOM, GUNNAR, 1968. *Party Strategies in a Multiparty System*. Lund: Studentlitteratur.
- SJÖBLOM, GUNNAR, 1977. "The Cumulation Problem in Political Science", *European Journal of Political Research* 5 (1), s 1–30.
- SNYDER, R. C. BRUCK, H. W. AND SAPIN, B., 1962. *Foreign Policy Decision Making: An Approach to the Study of International Politics*. New York: Free Press.

- SOROKIN, PITIRIM, 1928. *Contemporary Sociological Theories*. Harper's social science series. New York: Harper.
- STENELO, LARS-GÖRAN, 1972. *Mediation in International Negotiations*. Lund: Studentlitteratur.
- STENELO, LARS-GÖRAN, 1981. *Foreign Policy Predictions*. Lund: Studentlitteratur.
- TINGSTEN, HERBERT, 1937. *Political Behaviour*. London: P. S. King & Sons.
- VALLINDER, TORBJÖRN, 1962. *I kamp för demokratin. Rösträttsrörelsen i Sverige 1886–1900*. Stockholm: Natur & Kultur.
- VALLINDER, TORBJÖRN, 1978. "Statskunskap", i *De samhällsvetenskapliga studiernas historik. Läromedel för samhällsvetarlinjen och den beteendevetenskapliga linjen*. Lund Samhällsvetenskapliga fakulteten.
- VEDUNG, EVERT, 1971. *Unionsdebatten 1905: En jämförelse mellan argumenteringen i Sverige och Norge*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- WAHLKE, J. C., 1979. "Pre-Behavioralism in Political Science", *American Political Science Review* 73 (1), s 9–31.